УДК 346.2

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

К. С. Лебьодкін, *здобувач*
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджено питання необхідності державної підтримки суб'єктів господарювання за визначеними, публічно зумовленими інтересами та сферами діяльності. З'ясовано реальний стан державної підтримки підприємництва за чинним законодавством України та визначено необхідні напрями господарсько-правової політики у цій сфері.

Ключові слова: *державна підтримка підприємництва, державні програми розвитку підприємництва, правові засоби державної підтримки.*

Постановка проблеми. Державна економічна та правова політика щодо підтримки суб'єктів господарювання визначена Конституцією України, законами, підзаконними актами і правозастосовною практикою. В цьому контексті В. Паламарчук наголошує на тому, що одним із найважливіших і нагальних, першорядних завдань уявляється створення науково обґрунтованої і водночас виваженої теоретичної концепції всезагального господарського механізму з огляду на економіко-правову парадигму суспільного поступу; цілісний, системно-нормативний механізм господарювання — переведення його теоретичної концепції у площину конкретних рішень; формування реального, а не декларативного, діючого господарського механізму, який би міг оптимізувати, впорядкувати на науково обґрунтованій базі управлінсько-регулятивну та організаторську діяльність держави, розвиток здорового підприємництва за умов ринкової трансформації економіки [1].

Основні форми та способи підтримки підприємництва в Україні визначаються у ст. 16 Господарського кодексу України, у якому визначено, зокрема, що держава може надавати дотації суб'єктам господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на імпортні закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою

© Лебьодкін К. С., 2013

фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримки їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом. Проте одним з перших документів, спрямованих на розвиток підприємництва, зокрема та ринкове господарювання, взагалі була Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки, прийнята Верховною Радою УРСР 1 листопада 1990 р. Модель переходу до ринкової економіки передбачала свободу підприємницької діяльності, включаючи ціноутворення; виконання замовлень держави на взаємовигідних умовах, що забезпечить реалізацію вирішення головних завдань структурної перебудови економіки на основі цільових програм; соціальний захист населення, особливо його малозабезпечених верств. Також були проголошені: принципи демонополізації економіки; мета розвитку підприємництва та розгалуженої мережі суб'єктів ринку; принципи державного регулювання економіки тощо.

Але і перед прийняттям зазначеної Концепції Рада Міністрів УРСР, серед іншого, вживала заходів, покликаних сприяти подоланню галузевого та регіонального монополізму, розширенню конкуренції, впровадженню досягнень науково-технічного прогресу, підвищенню експортного потенціалу шляхом прийняття постанови від 22 вересня 1990 р. «Про заходи щодо створення і розвитку малих підприємств». Вони повинні були розширити сферу застосування праці, створити нові можливості для працевлаштування незайнятого населення і працівників, які звільняються з неефективно діючих підприємств. Зокрема, у п. 1 цієї постанови встановлювалося: «Вважати одним з найважливіших заходів для радикалізації економічної реформи формування економічного середовища, що забезпечує широкий розвиток малих підприємств». При цьому, як зазначає О. Шаповалова, правове забезпечення вимог сталого економічного розвитку для України здійснювалося на основі сукупності наукового прогнозування заходів стабілізації економіки і раціоналізації системи юридичних діянь у сфері господарювання та господарських відносин [2].

Отже, наступними актами, що повинні були сприяти підтримці суб'єктів господарювання в умовах ринкової економіки, можна вважати низку програм, зокрема: Програму надзвичайних заходів по стабілізації економіки України від 3 липня 1991 р.; Про основи національної економічної політики України від 24 березня 1992 р.; Державну програму демонополізації економіки і розвитку конкуренції від 21 грудня 1993 р. та ін. До такого виду актів можна віднести також програми розвитку регіонів, галузей народного господарства.

Утім, зазначає Д. Задихайло, якщо проаналізувати зміст низки державних стратегій, концепцій та програм розвитку економіки, тих чи інших її галузей, то не можна стверджувати, що всі перелічені процеси є невизнаними на державному рівні. Навпаки, фактично кожен із цих документів містить достатньо

об'єктивну констатацію фрагментарних, а інколи й системних негараздів, деструктивних обставин, явищ економічної сфери. Найбільш тривожним є те, що, незважаючи на це, а також на тисячі сторінок відповідних концептуальних розробок органів держави щодо виправлення, поліпшення, підтримки, розвитку відповідних економічних відносин, інститутів, механізмів, у цілому якісні параметри національної економіки залишаються без змін [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що дослідження проблем підтримки господарської діяльності в різних галузях економіки посідають вагоме місце в роботах науковців усіх напрямів права, а саме: О. Вінник, Д. Задихайла, І. Замойського, В. Мамутова, О. Подцерковного, В. Устименко, О. Шаповалової, В. Щербини та ін. У той же час в роботах українських правознавців розгляд проблем підтримки суб'єктів господарювання в контексті дослідження результативності задекларованих форм і способів підтримки підприємництва не знайшов достатньо повного висвітлення.

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження форм і способів підтримки господарської діяльності в різних галузях народного господарства.

Виклад основного матеріалу. Державна підтримка підприємництва є важливим чинником його активізації в умовах побудови ринкової економіки. З метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва держава надавала земельні ділянки, передавала підприємцям державне майно (виробничі та нежитлові приміщення, законсервовані та недобудовані об'єкти і споруди, невикористовуване устаткування), необхідні для здійснення підприємницької діяльності. За допомогою економічних важелів (цільових субсидій, податкових пільг тощо) держава стимулює модернізацію технології, інноваційну діяльність, освоєння нових видів продукції та послуг. Вона надає підприємцям цільові кредити та інші види допомоги.

Наслідком таких заходів стало те, що упродовж останніх років характерними були позитивні тенденції збільшення кількості суб'єктів господарської діяльності, малих підприємств (у тому числі на 10 тис. осіб наявного населення), частки малих і середніх підприємств у загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності, обсягів виготовленої і реалізованої продукції одним підприємством, зокрема у секторі малого і середнього бізнесу, поступове вдосконалення галузевої структури підприємництва. Негативними виявами є невисокі обсяги виробництва та реалізації продукції у розрахунку на одне діюче підприємство; скорочення частки сектору малого підприємництва в обсягах реалізованої продукції (наданих послугах); скорочення питомої ваги діючих підприємств та зростання частки збиткових; погіршення показників ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення підприємств; низький рівень легальної заробітної плати,

особливо на малих підприємствах приватної форми власності; функціонування значної частини підприємств у тіньовому та необліковуваному секторах ринку; невисока інноваційно-інвестиційна активність підприємств [4].

Отже, держава намагалася стимулювати розвиток господарської діяльності в Україні. Насамперед ця підтримка спрямована на розвиток окремих видів господарської діяльності шляхом прийняття законів України «Про державну підтримку малого підприємництва», «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» або окремих галузей господарства, наприклад, шляхом прийняття законів України «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні», «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років», «Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії» тощо.

Крім того, ЦК України, ГК України, закони України «Про підприємництво в Україні», «Про власність» (які на сьогодні втратили чинність), «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про управління об'єктами державної власності» та інші передбачали збереження регулятивної ролі держави в галузях суспільного виробництва, розвиток і посилення контрольно-наглядових функцій держави, а також декрети Кабінету Міністрів України від 15 грудня 1992 р. «Про управління майном, що є у загальнодержавної власності», від 12 травня 1993 р. «Про впорядкування управління майном, що забезпечує діяльність органів законодавчої та виконавчої влади», від 19 лютого 1993 р. «Про управління майном, що є у загальнодержавній власності, в будівництві, промисловості будівельних матеріалів» та ін. Було визначено систему органів виконавчої влади, уповноважених здійснювати функції управління майном, що є у загальнодержавній власності, їх повноваження.

Іншу групу становлять закони, що регулюють процеси перетворення державної власності, порядок передавання державного майна в комунальну власність, а також суб'єктам господарювання. Зокрема, до цієї групи можна віднести закони, що регулюють процеси приватизації державної власності, а саме закони України «Про приватизацію державного майна» від 04.03.1992 р., «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)», «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі», «Про приватизацію об'єктів незавершеного будівництва» тощо. Ці законодавчі акти визначають основні правові, економічні та організаційні засади створення багатоукладної ринкової економіки і є однією із форм підтримки діяльності суб'єктів господарювання.

Окрему правову основу підтримки діяльності суб'єктів господарювання містять такі закони України: «Про перелік об'єктів прав державної власності, що не підлягають приватизації», «Про Державну програму приватизації», «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності», «Про оренду державного та комунального майна» та ін.

Деякі дослідники виокремлюють законодавчі акти, що регулюють питання контролю за використанням майна як державними органами, так і господарюючими суб'єктами. Це закони України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», який визначає правові засади регулювання, організації, введення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні в частині, що стосується обліку державного майна; «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», який визначає правові засади оцінювання майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності в Україні. Така система законодавчого забезпечення дозволяє всебічно регулювати різні аспекти майнових відносин організацій, що виникають у процесі використання майна [5].

Необхідно визнати, зазначає Д. Задихайло, що кодифікація як форма розвитку законодавства в його змістовному та систематизаційному аспектах стала «звичайним» напрямом законотворчої діяльності в Україні за часів незалежності [6].

Проте саме Конституція України містить низку принципових положень, які мають бути покладені в основу функціонування і розвитку суспільства і держави та їх взаємовідносин, а відповідно і правового регулювання таких суспільних відносин [7].

Ключовими нормами-орієнтирами правового регулювання відносин, що складаються в процесі управління державним майном, є положення ч. 5 ст. 13 Конституції, за якою держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом. Роль конституційних норм полягає у встановленні першооснови правового режиму майна державної власності, принципів управління таким майном з боку відповідних органів держави, гарантій використання майна для задоволення державних і суспільних потреб та його охорони, а також у встановленні основ розмежування компетенції органів державної влади у сфері управління цим майном [8].

Проте економічний аналіз процесів підприємництва в Україні свідчить про численні стратегічні і тактичні прорахунки в діях державної законодавчої та вищої виконавчої влади на початковому періоді його формування. Зрозуміло, що важливою передумовою успішного розвитку підприємництва в Україні має стати створення ефективного механізму державного регулювання підприємництва. Зарубіжний досвід і аналіз вітчизняної практики розвитку підпри-

ємницьких структур свідчать, що державна підприємницька політика має включати такі складові: державне регулювання всіх тих процесів, що відбуваються в підприємницькому середовищі та є його формотворчими чинниками: політика роздержавлення та приватизації; конкурентна або антимонопольна політика; інститут банкрутства суб'єктів підприємництва тощо; державна система підтримки підприємництва.

Парадокс полягає у тому, що управлінсько-регулятивна та організаторська діяльність держави стосовно налагодження ринкових механізмів саморегуляції має базуватися саме на розширенні прямого втручання держави в економіку, тобто використовуючи адміністративні важелі. Головна проблема полягає у тому, що таке втручання за формами і змістом має бути якісно іншим. Про це свідчить і досвід пострадянських країн. Російський дослідник Ф. Шамхалов підкреслює, що головним завданням перехідного періоду є максимально вмонтувати механізми ринкового саморегулювання у структури реалізації функцій держави [9, с. 216].

Об'єктами державного регулювання на макроекономічному рівні виступають міжгалузеві народногосподарські комплекси. Міжгалузевий народногосподарський комплекс — це єдина господарська система, яка включає групу взаємопов'язаних галузей і покликана забезпечити потребу народного господарства у певному виді кінцевої продукції (послуг). Кожен комплекс містить низку спеціалізованих галузей, технологічно, економічно і організаційно пов'язаних між собою.

Суб'єктами державного регулювання промислового виробництва є галузеві міністерства, а також спеціально уповноважені центральні органи державної виконавчої влади.

Залежно від типу галузей і форм власності державне регулювання промислового виробництва здійснюється у вигляді прямого державного управління об'єктами (підприємствами-товаровиробниками) і регулювання підприємницької діяльності у сфері виробництва промислової продукції.

Пряме управління промисловим виробництвом передбачає управління з боку міністерств об'єктами, що залишились у сфері державної власності, організацію монопольного виробництва деяких видів промислової продукції, індикативне планування, контроль і розподіл державою частини промислової продукції, що виробляється.

Важливими складовими плану є виробництво і поставка продукції для державних потреб, які забезпечуються через державний контракт і державне замовлення. Система державного контракту і державного замовлення в промисловості має задовольнити потреби держави у виробництві продукції виробничо-технічного призначення, товарах народного споживання, а також державну підтримку найважливіших галузей народного господарства та виконання міждержавних угод.

У цілому слід визнати, що саме господарсько-правове законодавство, якому притаманна надмета — органічно об'єднати в єдиному правовому механізмі забезпечення ефективності господарювання за рахунок використання в ньому таких різнорідних правових засобів, що слугують досягненню відповідно різних за природою суспільних інтересів: приватних та публічних; коротко- та довгострокових; внутрішньо- та зовнішньоекономічних; економічного розвитку та екологічної безпеки тощо, — генерує високий суспільний попит на здійснення кодифікаційних робіт [6].

Однак у цьому контексті цікавим прикладом в Україні є спроби реанімування сільськогосподарського машинобудування, яке після розпаду Радянського Союзу перетворилося із передової на депресивну та дотаційну галузь економіки.

Так, у 1991–2010 рр. було розроблено дев'ять програм розвитку сектору, які були профінансовані лише на 14 % і відповідно не втілені. Також з метою завантаження вільних потужностей і створення замкненого виробничого циклу Державний комітет з матеріальних ресурсів у 1993 р. підготував «Перелік продукції, яка раніше ввозилася із країн СНД і виробництво якої доцільно організувати на підприємствах України». Основною помилкою була спроба відновити увесь спектр сільськогосподарського машинобудування, що не відповідало галузевим реаліям [10]. Непослідовною була й протекціоністська політика уряду.

Так, у жовтні 2007 р. аграріям дозволили закуповувати до 30 найменувань продукції невітчизняного виробництва з 30 % держкомпенсацією її вартості. Україна фактично підтримала економіку інших країн і зробила неконкурентоспроможним власного виробника. У 2007 р. російська компанія «Ростсельмаш», яка виробляє зернозбиральні комбайни та іншу сільгосптехніку, захопила 60 % вітчизняного ринку, продавши українським аграріям 442 комбайни «Дон» на суму 42 млн дол. США. Гомельський завод сільгоспмашинобудування (Білорусь) у 2008 р. експортував в Україну 400 зернозбиральних комбайнів «Палессе GS812» і «Палессе GS12». Також вітчизняні сільгоспвиробники купують обладнання і техніку виробництва Європи («Gaspardo» Італія, «Schroder Landmaschinen» і «Claas» Німеччина, «Kuhn» Франція / Німеччина, «New Holland» і «Vervaet» Нідерланди), Канади («Bourgalt» і «Buhler»), США («Sunflower» і «Wil Rich»). Як член СОТ Україна зобов'язалась скасувати ввізне мито на продукцію сільгоспмашинобудування, що в перспективі знизить вартість імпорту на 5–10 %. За таких умов вижити вітчизняним виробникам сільгосптехніки без державної підтримки нереально. Інакше втрати галузі можуть становити 15–22 млрд грн — таку суму, за оцінками Міністерства промислової політики України, аграрії планують витратити в короткотерміновій перспективі на заміну зношених основних фондів [11].

Крім того, як стверджує В. Пашков, на сьогодні обсяг державного сектору економіки свідчить про декларативність соціальних функцій держави, викладених в Конституції України [12].

Але проблема в нашій країні ще й у тому, що ті дії, які визнаються у будь-якому цивілізованому суспільстві корупційними, в Україні є нормою життя. Прикладів із цього приводу можна навести багато. Саме тому надзвичайно важливо визначатися з ієрархією публічно-правових цінностей, чинників, пріоритетів, з позиції яких ми і підходимо до формування бажаних правових режимів функціонування тих чи інших економічних відносин, створення правового господарського порядку [13].

Висновки. Тенденції розвитку правової політики держави свідчать про посилення на нормативно-правовому рівні інтересів окремих суб'єктів господарського права з подальшим порушенням балансу публічних та приватних інтересів на державному рівні. Як наслідок виникає ситуація, що говорить про необхідність підтримки або трансформацію самого права, яке повинно спиратися на реальні господарські відносини, які у свою чергу спроможні змінюватися лише під впливом саморегулівних організацій або під контролем правотворчості цих організацій як компоненти зазначеної тенденції правової політики, включаючи інститути відкликання актів регуляторного характеру. Зазначене передбачає внесення відповідних доповнень до ст. 5 ГК України в частині конституційних основ правового господарського порядку щодо повноважень суб'єктів господарського права у контролі над правотворчістю з метою недопущення лобіювання інтересів на користь окремих осіб [14].

Чітке визначення господарсько-правової політики держави щодо підтримки діяльності суб'єктів господарювання є принциповим для формування необхідного законодавчого забезпечення і, зокрема, вдосконалення відповідних конституційних норм.

Таким чином, саме з'ясування відповідності правових режимів взаємодії держави та суб'єктів господарювання, особливо в умовах проголошеного конституційного принципу економічної багатоманітності, з одного боку, а з другого — в умовах накопичення негативних чинників у економічному середовищі вимагають удосконалення механізмів реалізації прийнятих законодавчих актів, спрямованих на захист прав суб'єктів господарювання. Це дозволить забезпечити реалізацію економічних функцій держави, викладених у принципових положеннях Конституції України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Паламарчук В. Господарський механізм — підсистема державного регулювання економіки / В. Паламарчук // Право України. — 2001. — № 10. — С. 25–29.

2. Шаповалова О. «Сталий розвиток»: потреба вдосконалення правореалізаційної діяльності у сфері господарювання / О. Шаповалова // Право України. — 2002. — № 7. — С. 31–35.
3. Задихайло Д. Модернізація правового господарського порядку в Україні (визначення масштабу проблематики) / Д. В. Задихайло // Вісн. Акад. правов. наук України. — 2011 . — № 4(67). — С. 114–125.
4. Васильків Т. Г. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні / Т. Г. Васильків // Стратегічні пріоритети. — 2009. — № 1(10). — С. 145–150.
5. Пількевич В. Конституційно-правові основи управління державним майном / В. Пількевич // Вісн. Акад. правов. наук України. — 2006. — № 1(44). — С. 82–90.
6. Задихайло Д. Кодифікація інноваційного законодавства: окремі концептуально-правові підходи / Д. В. Задихайло // Вісн. Акад. правов. наук України. — 2010. — № 4(63). — С. 177–185.
7. Задихайло Д. Мобілізаційна стратегія економічного розвитку в контексті правового господарського порядку: постановка питання / Д. В. Задихайло // Вісн. Акад. правов. наук України. — 2007. — № 1(48). — С. 158–168.
8. Пількевич В. Конституційно-правові основи управління державним майном / В. Пількевич // Вісн. Акад. правов. наук України. — 2006. — № 1(44). — С. 82–90.
9. Шамхалов Ф. И. Государство и экономика: (власть и бизнес) / Ф. И. Шамхалов ; отд. экон. РАН; науч.-ред. совет изд-ва «Экономика». — М. : ОАО «Издательство "Экономика"», 1999. — 414 с.
10. Машиностроение Украины: текущие тенденции [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.minprom.ua/news/755.html — Перевірено 29.08.2011 р.
11. Статистична інформація по АПК [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.industry.kmu.gov.ua/ control/uk/index — Перевірено 29.08.2011 р.
12. Пашков В. М. Засади формування державою господарсько-правової політики у сфері охорони здоров'я / В. М. Пашков // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. — 2011. — № 2 (5). — С. 180–189.
13. Задихайло Д. Стратегія держави в системі законодавчого регулювання економічних відносин / Д. Задихайло // Вісн. Акад. правов. наук. — 2006. — № 1 (44). — С. 129–138.
14. Пашков В. М. Правовий господарський порядок у забезпеченні антикорупційної діяльності у сфері охорони здоров'я / В. М. Пашков // Вісн. Акад. правов. наук України. — 2011. — № 3 (62). — С. 185–195.

ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВАЯ ПОЛИТИКА ОТНОСИТЕЛЬНО ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Лебедкин К. С.

Исследованы вопросы необходимости государственной поддержки субъектов хозяйствования в определенных, публично обусловленных интересах и сферах деятельности. Для этого выяснено реальное состояние государствен-

ной поддержки предпринимательства по действующему законодательству Украины и определены необходимые направления хозяйственно-правовой политики в этой сфере.

Ключевые слова: *государственная поддержка предпринимательства, государственная программа поддержки предпринимательства, правовые средства государственной поддержки.*

ECONOMIC AND LEGAL POLICY REGARDING STATE SUPPORT OF BUSINESS ENTITIES

Lebedkin K. S.

In the article will explore the need of state support of in certain publicly-related interests and activities. For this makes clear the real state of public business support under the current legislation of Ukraine and specify the desired direction of the economic and legal policy in this area.

Key words: *state support of entrepreneurship, the state program of business support, legal means of state support.*

УДК 346:347.7:615.12

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ВИРОБІВ

Н. С. Морщагіна, *здобувачка*
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Досліджено проблеми формування та розвитку фармацевтичного ринку України, а також його окремі правові механізми.

Ключові слова: *фармацевтичний ринок, об'єкти фармацевтичного ринку, фармацевтичний бізнес.*

Постановка проблеми. Одним із найважливіших аспектів розвитку ринку фармацевтичних виробів, зокрема діяльності аптечних закладів, є застосування закономірностей розвитку ринкової економіки. Безпосередньо господарську діяльність, підкреслює В. Щербина, розглядають як суспільно корисну діяльність членів суспільства, їх спілок щодо виготовлення продукції, надання послуг, виконання робіт [1, с. 6]. При цьому матеріальну основу підприєм-

© Морщагіна Н. С., 2013